

Peter Modic

O PRISILNI HOSPITALIZACIJI

(Pravni predpisi slovenskega pravnega sistema: kratek povzetek)

Uvod

Predstavil bom postopek prisilne hospitalizacije, s stališča "Zagovorništva", ki deluje pri Odboru za družbeno zaščito norosti. Omejil se bom na segment tega postopka, to je na pridržanje osebe brez privolitve.

Drug naziv za ta postopek je tudi: pridržalni postopek. Uraden naziv je: postopek o pridržanju oseb v psihiatričnih zdravstvenih organizacijah.

Razviden bo tudi pravni položaj pridržane osebe ter zdravstvene organizacije (pravice, dolžnosti) ter ocena o tem, ali je potrebno obstoječe predpise spremeniti.

Gre za splošen prikaz, podrobnosti ne navaja.

Sestavek je smiselno enak ustnemu prikazu na tribuni v CD v Ljubljani dne 21. 12. 1992.

Opredelitev

Prisilna hospitalizacija je pridržanje posameznika po psihiatrični zdravstveni organizaciji na zaprtem oddelku brez njegove privolitve zaradi *zdravljenja* (t.i. začetno pridržanje) ali/in nadaljnje pridržanje zaradi *varnosti* (sodno pridržanje: na podlagi sodne odločbe).

Pravna osnova

(V glavnem) Zakon o nepravdnem postopku (ZNP, R 30/86, 20/88- popr.: 7. pogl., čl. 70-81). Pomembni so tudi drugi predpisi, razvidni v nadaljevanju.

Pogoji za pridržanje

Zakon pooblašča zdravstveno organizacijo za *začetno pridržanje* (čl. 71/I): zdravstvena organizacija samostojno odloča o tem pridržanju, ima pa dolžnost notifikacije na sodišče. (Osnovni) zakonski pogoj je, da zdravstvena organizacija oceni, da je treba "osebo pridržati na zdravljenje" (čl. 71/I).

Za *sodno pridržanje* (torej ev. nadalnje pridržanje, ko je predhodno zdravstvena organizacije že "pridržala osebo na zdravljenju") je prisotno sodišče. Sodišče odloči, da se oseba še nadalje pridrži, če so izpolnjeni naslednji pogoji (čl. 70):

- če gre za določeno duševno bolezen ali duševno stanje
- če je zato nujno potrebna določena izolacija (omejena svoboda gibanja ali preprečitev zunanjih stikov)
- in če gre za ogrožanje življenja ali povzročanje hude škode

Če ti pogoji (kumulativno) niso izpolnjeni, sodišče osebo odpusti (čl. 76/I).

Pridržati se sme osebo najdlje za 1 leto (čl. 76/II); na predlog zdravstvene organizacije se, zaradi zdravljenja, ta rok lahko zopet podaljša za do 1 leta, kar se lahko ponavlja (čl. 79/I).

Možen je tudi predčasen odpust iz zaprtega oddelka (pred potekom roka, ki ga je bilo odločilo sodišče), če sodišče (na predlog upravičenih oseb - čl. 80, ali po uradni dolžnosti) ugotovi, da so prenehali vzroki za pridržanje.

Postopek

Postopek se začne s "pridržanjem osebe na zdravljenju" (pridržanje izvede zdravstvena organizacije) brez njene privolitve. (Določeno je, kdaj se šteje, da privolitve ni: čl. 71/III).

Zdravstvena organizacija mora obvestiti sodišče o izvršenem pridržanju najkasneje v 48 urah.

Sodišče najpozneje v 3 dneh po obvestilu obišče in zasliši pridržano osebo.

Sicer pa sodišče začne postopek po *uradni dolžnosti takoj*, ko na kakršenkoli način izve za pridržanje (čl. 73/III).

Postopek je tajen. Stroški bremene sodišče.

O postopku obvesti sodišče Center za socialno delo, zdravstveno organizacijo in domače (čl. 73/III).

Sodišče "zasliši" ordinirajoče zdravnike in druge osebe (čl. 75/I).

Sodišče "odredi" tudi pregled osebe po specialistu psihiatru iz druge zdravstvene organizacije (čl. 75/II).

Sodišče nato "odloči", ali se oseba še nadalje pridrži ali pa se odpusti (mora odločiti najpozneje v 30 dneh od obvestila po zdravstveni organizaciji - čl. 76/II).

Sodna odločba (sklep) se vroči pridržani osebi, njenemu zastopniku ali skrbniku, Cenrtu za socialno delo in zdravstveni organizaciji (čl. 77).

Zoper sklep je možna pritožba. Pritožniki: so naštet v čl. 77/II (med drugim tudi: center za socialno delo). Rok za pritožbo je 3 dni. Drugostopno sodišče odloči v 3 dneh. Možna je revizija.

Ustavni okvir

Po Ustavi RS, čl. 19, ima uporabnik, kateremu je "odvzeta prostost" (kar se zgodi pri prisilni hospitalizaciji - začetnem pridržanju) pravico:

- do obravnave v jeziku, ki ga razume
- da je takoj poučen, da ni dolžan ničesar izjaviti
- do *takojšnje pravne pomoči zagovornika, ki si ga svobodno izbere*

(Zagovornik - pravnik ima pravico takoj obiskati uporabnika na zaprtem oddelku. Uporabnik pa ga lahko takoj veljavno pooblasti za pravna ali druga dejanja: vložitev tožbe, sporočilo javnim medijem, itd.)

Poleg tega utegnejo biti pomembna še nadaljna ustavna določila:

- prepoved mučenja, čl. 18
- varstvo človekove osebnosti in dostojanstva, čl. 21
- pravica do povračila škode, čl. 26 (v kolikor gre za "nosilca javnih pooblastil" ali "državni organ" - povzročitelj škode je "državni organ"; sicer pa ne glede na to obstaja takšna pravica po *zakonu* po splošnih načelih)
- pravica do rehabilitacije in odškodnine, čl. 30
- svoboda gibanja, čl. 32
- pravica do osebnega dostojanstva in varnosti, čl. 34
- varstvo pravic zasebnosti in osebnostnih pravic, čl. 35

Vse to so: "človekove pravice in temeljne svoboščine" (2. poglavje Ustave RS, čl. 14-65), zato so neposredno uporabljive (čl. 15/I).

Tolmačenje posameznih določb zadevnih predpisov (nekaterih ključnih točk).

Zgoraj navedene temeljne človekove pravice iz ustave ("človekove pravice in temeljne svoboščine" iz 2. poglavja Ustave RS) so (torej) neposredno uporabljive, kar pomeni, da niso nujni (čeprav morda zaželeni za optimalno rabo) nadaljni izvedbeni predpisi, ampak se uporabnik lahko sklicuje nanje (ali zagovornik v njegovem imenu) že takoj; te pravice je zato možno sodno uveljaviti, če se kršijo.

V postopku sodnega pridrzanja (torej v drugi fazi pridrzanja, ko se v postopek vključi sodišče) začne sodišče postopek po *uradni dolžnosti takoj*, ko na kakršenkoli način izve za pridrzanje (čl. 73/II). To pomeni, da sme sodišče o pridrzanju obvestiti katerakoli oseba, ki za to ve, npr. zagovornik, uslužbenec centra za socialno delo, zastopnik pridržane osebe, sodišče pa mora takoj začeti s postopanjem. Ni torej nujno, in bi bilo tudi napačno, da bi sodišče čakalo na notifikacijo s strani zdravstvene organizacije in bi šele potem začelo s sodnimi dejanji. Sodišče mora tudi takoj začeti s temi dejanji /zaslišanje uporabnika in drugo) in ni dopustno, da bi sodišče redoma opravilo potrebna dejanja šele od iztekanju roka (ki je 3-dneven) ali da bi ga celo prekoračilo. Sodišče si mora delo organizirati tako, da bo poslovanje zakonito, to je v okviru zakonsko postavljenih rokov.

V postopku sodnega pridrzanja "zasliši" sodišče ordinirajoče zdravnike in druge osebe (čl. 75/I);

nadalje "odredi" tudi pregled osebe po specialistu psihiatru iz druge zdravstvene organizacije (čl. 75/II);

nato "odloči", ali se oseba še nadalje pridrži ali pa se odpusti (mora odločiti najpozneje v 30 dneh od obvestila po zdravstveni organizaciji - l. 76/II).

V vseh teh primerih (namreč, ko je v zakonu zapisano, da sodišče "zasliši", "odredi" oz. "odloči") gre za pravico in dolžnost sodišča, tako ravnati. Sodišču načelno ni puščeno, da bi ravnalo ev. drugače, četudi bi mislilo, da konkreten primer ne zahteva takega ravnanja.

Kaj lahko stori zagovornik?

Kljub določenim pomanjkljivostim obstoječe pravne ureditve pridržalnega postopka lahko storimo marsikaj že sedaj.

Povsem splošno velja, da lahko zagovornik v kakršnem koli primeru nepravilnosti (ko zdravstvena organizacija ali sodišče ne ravna tako, kot je predpisano) nanjo opozori pristojnega (službojočega, dežurnega) delavca: zdravnika, sodnika - in zahteva, da ravna po predpisih.

Zagovornik lahko o nepravilnostih obvesti javnost prek sredstev javnega obveščanja.

Lahko pa tudi sproži civilne in kazenske postopke zoper kršitelje norm.

V nadaljevanju o tem podrobneje:

1. Primerno je, da se ob opaženi nepravilnosti čimprej o tem obvesti neposrednega službojočega delavca.

Nadaljnji, stopnjevani ukrep je - če je potreben - da zagovornik obvesti o napaki (in ignoriranju že izrečenega opozorila) predstojnika tega službojočega delavca ali predstojnika ustanove (bolnišnice, temeljnega sodišče).

Zagovornik lahko urgira pri pristojnem ministrstvu zaradi napak zdravstvene organizacije ali sodišča, če dotedanja opozorila niso bila učinkovita.

2. Zagovornik lahko o nepravilnostih obvesti Center za socialno delo (pristojen za uporabnika gl. na njegovo/njeno stalno prebivališče; lahko tudi tisti center, na katerega območju je bolnišnica);

Če je to primerno, obvesti domače.

3. Zagovornik lahko o nepravilnostih obvesti javne medije (časopis, RTV) ter
4. Obvesti o nepravilnostih mednarodno javnost.

5. V primeru kršitev zakonskih/ustavnih norm (ali tudi podzakonskih predpisov, kjer ti obstoje) je lahko podana tudi odškodninska odgovornost ustanove (bolnišnice, sodišča), ki je ravnala napačno ali celo neposredna odgovornost konkretnega delavca, če je ta ravnal namenoma.

Odškodninska odgovornost je lahko podana predvsem pri kršitvah osebnostnih pravic (kršitvah temeljnih človekovih pravic), pa tudi pri kakršnikoli drugačni kršitvi norme, ki povzroči (premoženjsko ali nepremoženjsko) škodo uporabniku.

V primeru kršitev osebnostnih pravic uporabnika ima le-ta na voljo (ali zagovornik v njegovem imenu), poleg že omenjene civilne tožbe na odškodnino, še zahtevek na prepoved nadaljnjega protipravnega ravnanja (npr. prepoved nadaljnjega neprimerne ravnanja z uporabnikom), ev. zahtevek na vrnitev v prejšnje stanje in ev. druge različne zahtevke (odvisne od konkretne kršitve), ki bi merili na odpravo nepremoženjske, osebne škode.

6. Nepravilno ravnanje (npr. zdravstvene organizacije, ki je pridržala uporabnika na "zdravljenju") lahko predstavlja tudi kaznivo dejanje (npr. k.d. prisiljenja, neupravičenega odvzema prostosti). Zagovornik lahko tedaj sproži kazenski postopek (ali da pobudo zanj) zoper konkretnega zdravnika.
7. Če sodišče (v izvedenskem postopku, to je v drugi fazi - v postopku sodnega pridržanja) po mnenju zagovornika ni pravilno odločilo (ter je proti zakonu razsodilo, da se uporabnik še naprej pridrži), da lahko zagovornik pobudo pristojnemu centru za socialno delo, da naj le-ta vloži pritožbo.

Viri:

Zakon o nepravdnem postopku, 30/86

Zakon o nepravdnem postopku, 20/88

Ustava RS